

Şyglyýet melekleri / makalajyklar toplumy – Towşan Esenowa

Category: Goşgular, Kitapcy, Söhbetdeşlik, Sözler, Şyglyýet melekleri, Türkmen dili

написано kitapcy | 24 января, 2025

Şyglyýet melekleri / makalajyklar toplumy – Towşan Esenowa
TOWŞAN ESENOWA

Türkmen sowet edebiýatynyň ilkinji zenan wekilleriniň biri, şahyr, dramaturg, terjimeçi, Türkmenistan SSR-niň halk ýazyjysy Towşan Esenowa 1915-nji ýylyň 23-nji noýabrynda ýurдумызыň häzirki Ahal welaýatynyň Kaka etrabynyň Ýüzbaşy obasynda (şol wagtky Zakaspi oblasty) dünýä inýär.

Köp çagaly demirýolçy maşgalasynda ýetişen Towşan Esenowa Aşgabadyň mekdep-internatynda, soňra pedagogik tehnikumynda okaýar. 1939-njy ýylда Aşgabadyň pedagogik institutyny okap gutaryar.

20-nji ýyllaryň ahyrynda heniz ýaşajyk gyzka halk teatrlarynda işleýär. 30-njy ýyllarda «Sowet Türkmenistany» gazetinde işleýär.

1931-nji ýylда 15 ýaşlyja Towşanjyk İşçi-proletar ýazyjylaryň I sýezdine gatnaşýar. 1934-nji ýylда SSSR-iň ýaş ýazyjylarynyň Moskwadaky gysga kursuna okuwa gidýär.

1935-nji ýylда geçirilen respublikan atly ýorişe gatnaşýar.

Towşan Esenowa – Türkmenistanyň ilkinji zenan uçarmanydyr, ol 1936-njy ýylда uçar sürüjilerini taýýarlaýan aeroklubyny hem okap gutardy.

1950-nji ýylда «Sowet Türkmenistanynyň aýallary» žurnalynyň baş redaktory we «Sowet edebiýaty» žurnalynyň dramaturgiýa bölüminiň redaktory wezipelerinde işledi.

1964-1966-njy ýyllarda Türkmenistanyň Ýazyjylar soýuzynyň edebiýat boýunça konsulanty bolup işledi.

1928-nji ýylда ilkinji goşgusy çap bolan Towşan Esenowa 1936-njy ýıldan soň çepeper döredijilige ymykly baş goşýar. Şeýle-de ol, Türkmenistan SSR-niň gimniniň hem awtorydyr.

Towşan Esenowanyň eserleri öz wagtynda rus, özbek, gazak, gyrgyz, täjik, eston, kabardino-balkar, karel, mordowa, tatar... dillerine terjime edildi. Onuň özi hem N.Nekrasow, Ý.Kupala, W.Maýakowskiý ýaly birnäçe belli ýazyjy-şahyrlaryň eserlerini türkmen diline geçirdi.[1]

Ýagşy gylykly, iliň-günüň aladasynدا, hakykatyň-gözelligiň aýdymçysy bolup, manyly ömür süren adamlar halkyň hakydasynدا, galamdaşlarynyň ýakymly ýatlamalarynda hemişelik ýasaýar. Towşan Esenowa hem şeýle adamlaryň biri, bu barada Türkmenistanyň halk ýazyjysy Kaýum Taňrygulyýewiň «Garagum» žurnalynyň 2008-nji ýylда çykan 3-nji sanyndaky ýatlamasynda şeýle setirler bar:

«Towşan Esenowa sowetler zamanyň türkmen zenanlarynyň arasyndaky ilkinji şahyrdy hem ilkinji dramaturgdy. Ilki bilen, onum terjimehalyny gysgaça gürrüň bereýin. Ol 1915-nji ýylда Kaka etrabynда dünýä inýär, başlangyç bilimi obalaryndaky mekdepde alýar. 1928-1932-nji ýyllarda Aşgabadyň aýal-gyzlar pedtehnikumynda okaýar, şondan soň respublikan gazet-žurnallarda, radioda, telewideniýede işleýär. Mollanepes adyndaky akademiki drama teatrynyň, soň A.Gulmämmedow adyndaky ýaşlar teatrynyň edebiýat bölümünüň müdiri bolup işleýär.

Ömrüniň soňky ýyllarynda bolsa Ýazyjylar soýuzynda geňeşçi bolup işledi.

1938-nji ýylda onuň «*Polat gyzlara*» atlt goşgular ýygyndysy çap edildi. «*Uzaklara nazar*» (1967 ý.) atly goşgular ýygyndysy, *Garagum derýasynyň gurluşygy hakda söhbet açýan «Keltebeden rowaýaty»* (1961 ý.) atly poemasy T.Esenowa meşhurlyk getirdi, bu eserler soýuz respublikalaryň, şeýle hem daşary ýurtlaryň birnäçesinde terjime edildi.

T.Esenowa türkmen teatrynyň ösmegine önjeýili goşant goşdy. Onuň kolhoz gurluşugy hakdaky «*Şemşat*» (1938 ý.), türkmen zenanlarynyň bagty ugrundaky göreşi hakdaky «*Seniň ysgyňda*» (1968 ý.), «*Gelin gelýär*» komediýalary türkmen tomaşaçylary tarapyndan gyzgyn garşylandy.

Edebiýatda bitiren hyzmatlaryny göz öňünde tutup, T.Esenowa 1940-nji ýylda «*Türkmenistanyň at gazanan şahyry*», 1974-nji ýylda «*Türkmenistanyň halk ýazyjysy*» diýen hormatly at dakyldy.

Men köp ýyllap Towşan Esenowa bilen duldegşir goňsy bolup ýaşadym. Köp gezek gürrüňdeş boldum, birnäçe gezek döwlet delegasiýalaryna goşulyp daşary ýurtlara bile gitdim.

Ol sowatly, mylaýym häsiýetli zenandy, işeňnirdi, jemgyýetçilik işlerine has köp gatnaşýardı.

T.Esenowa türkmen zenanlarynyň arasynda ilkinji şahyr bolansoň, geçirilýän syýasy-jemgyýetçilik çäreleriniň köpüsine çagyrylyardı. Ol özünüň köp wagtynyň ýygynaklarda geçýändiginden, döredijilik bilen meşgullanmaga wagtynyň az bolýanlygyndan zeýrenýärdi.

T.Esenowany azat türkmen zenanlarynyň simwoly hökmünde öñe sürüpdiler. Şeýle bolansoň, ol öz döwründe alpinistler toparyna goşulyp daglara çykypdy, uçardan paraşýutly bököpdi, suwda ýüzüpdi. Mahlasy, ony jemgyýetiň ähli ugurlarynda ussat, başarıjaň zenan hökmünde görkezýärdiler. Ol hakda köp ýazýardylar. Gazet-žurnallarda suraty çykýardı.

Ýetmişiniji ýyllarda T.Esenowanyň «*Ýigrenji galyň*» atly makalasy çap edilipdi we bu respublikamyzda gyzgyn ara alnyp maslahatlaşylypdy.

«*Ýygynaklarda meniň makalamy goldap çykyş edýärdiler, ýöne*

özara söhbetdeşliklerde ýeke adam meniň pikirimi goldamandy. Wah, galyňa garşy göreş meniň adyma duwlanyp edildi. Aslynda welin, men onuň ýaly makala ýazjak zenan däl» diýip, Towşan daýzanyň janykmasы ýatdan çykanok.

T.Esenowa 30-80-nji ýyllaryň aralygynda türkmen zenanynyň göreldeli nusgasy bolup ýaşady. Ony daşary ýurtlardan gelýän myhmanlara görkezýärdiler. Daşary ýurtlular onuň döredijiliği, ömri, öyi, maşgalasy bilen gyzyklanýardy.

T.Esenowa Ýazyjylar soýuzynda işlän ýyllarynda maňa şeýle gürrüň berdi:

«Men ömrümi iki bölege bölýärin: türkmen zenanlarynyň simwoly bolup ýaşan ýyllarym we ondan soňky ömrüm. Maňa, dogrusy, soňky ömrüm has lezzetli. Sebäbi men durmuşyň lezzetini alyp, asuda, rahat ýasaýaryn».

Şahyra bu sözleri diýse-de diýipdi, ýöne ýaşlyk ýyllaryny küýseýändigi açık duýulýardy. Onda şeýle bir berk ynam bardy: «Bir döwür geler, meniň durmuş ýolum, döredijiligidim düýpli öwreniler. Sebäbi men muňa mynasyp işleri bitirdim». Men hem bu pikire ynanýaryn.»

http://kitapcy.ru/news/galamdaslarym_towsan_esenowa/2020-02-26-10625

- **Towşan Esenowanyň goşgularyndan:**

- **ENE GUŞUŇ NALASY**

Balam, aý-gün geçdi, bermediň gara,
Gorkýan men, boldummy maňlaýgara?

Nirelere gitdiň, uçurym bolduň,
Eneň gözlerinden ýitirim bolduň.

Ýoluňda bolmasyn howp ýa hatarlar,
Senden uzak bolsun bela-beterler.

Men nägünlik bilen ekledim seni,
Ganatlarym gerip sakladym seni.

Ýelden ýelpäp, günden gorap ulaltdym,
Ýaman sözden, gözden gorap ulaltdym.

Aşyp belent dagyň kemerlerinden,
Sowuk çeşmeleriň çogýan ýerinden.

Agzymda getirdim iň süýji suwy,
Gözlärdim, tapardym bugdaýdyr tüwi.

Däne çöpläp getirerdim yrakdan,
Bagry ezip, saýrardym men ýürekden.

Men bilemok army, bilmen hormy siz,
Saýrak gušlaň hatarynda barmy siz?

Neçün höwürtgeden uçup gitdiňiz?
Garran eneňizden gaçyp gitdiňiz?

Nämüçin goýberdim, ägä bolmadym?!
Garrap, ýalñyz galjagymy bilmedim.

Gözüm görmez boldy, küteldi birden,
Gurbatym kemeldi, huş gitdi serden.

Sesleniň, balalar, köshedîn meni,
Şirin-şirin saýrap hoş ediň meni.

Ýokdur sizden şundan başga haýyşym,
Eşidiň meň aglap aýdýan nalyşym.

Dünýäde şer işler gaýrylmasyň hiç,
Ene balasyndan aýrylmasyň hiç.

• EJEM HAKYNDÀ SÖZ

Şahyrlar wasp eden güzel dälđiň,
Kirpigi ok, gaşy keman hem dälđiň.
Süýji şirin ýazylan gazal dälđiň sen,
Kän gowgalar gören daýhan aýaldyň.

Ne gamyş dek näzik barmagyň bardy,

Ne-de çomuç ýaly doly bilegiň;
Zähmetsöyer elleň damar-damardy,
Hiç hasyl bolmazdy seniň dilegiň.

Agaç ýaly horduň, solukdy yüzüň
Emma sen sagatdyň, sagdyn tut kimin.
Işin görünmezdi, ýer tutman sözüň
»Güzeran» diýip, darasaňda gurt kimin.

Mähribanyň ejem, bagışla meni,
Şu çeken suratym seniň suratyň.
Agaç bolan bolsaň diýrdiler saña:
»Hiç iýmiş getirmez, çapyňda atyň!»

Emma sen miweli, barly »daragtdyň»,
Dört ogul, üç gyzyň mährem enesi
Çagalar sag bolsa, sen hoş bahtdyň,
Bizdik seň baýlygyň, bagtyň hemmesi.

Çülpe çagalaryň kökenek gerip,
Garyp oraçaňda uka bataňda,
Her birimiz hakda süýji düýş görüp,
Sen bizi görjekdiň eýwanly tamda.

Eý mähriban, sada daýhan aýaly,
Sen bizi görensiň harman daşynda,
Emma ýeten däldir seniň hyýalyň,
Gören dälsiň bizi döwlet başynda.

Arzuw hyýalyň hem ýetip bilmändir,
Çagalaryň ýeten belentligine.
Bu gün seniň ruhuň täzelenýändir,
Guwanyp perzentleň kommunistligne.

Kommunist □ halklaryň alnyna dogan
Gündür, günden eziz ýene näme bar?
Kommunist bar halky etdi bir dogan
Hemme halklar kommuniste minnetdar.

Bir gan, bir jan boluşy dek ene-gyz
Men hem bir jan, bir ten partiýam bilen,
Ejemjan, ol maňa seň ýaly eziz,
Men onuň zürýady, men oňa çlen.

[1] Shoňa çenli maglumatlar wikipediýadan alyndy. Sygryýet melekleri